

Elinizdeki kitap da dil veya kültür bağlamında Türkiye’de yapılmış güncel araştırmaları kapsamaktadır. Bu çalışmaların bazılarında dil odak noktası iken, bazılarında kültür ağır basmaktadır. Toplam sekiz bölümden oluşuna bu kitabın ilk bölümünde isnad kavramından hareketle Arap dil bilgisindeki mantık tartışılmıştır. İkinci bölümde Anadolu ağızlarında fiil çekiminde birinci çoğul şahısta şahıs ekinin değişimi konu edinilmiştir. Üçüncü bölümde magazin haberlerinde kullanılan haber klişeleri incelenmiştir. Bu üç çalışma dil bilimi / dil bilgisi eksenli çalışmalardır. Osmanlı’da el etek öpmek (inhina)’ ritüelinin kültürel açıdan değerlendirildiği dördüncü bölümden sonrakiler ise kültür ağırlıklı çalışmalardır. Beşinci bölümde tüm dinî yapılar ve inanç sistemlerinde var olan kutsal ve kutsala yönelik bir inanışlar ele alınmıştır. Altıncı bölümde insanı ilâhî ilme yönlendiren ve bu vesile ile eğiten tasavvuf konusuna değinilmiştir. Yedinci ve sekizinci bölümler ise sanat ve bu sanatın eğitimi ile ilgilidir.

Sami Baskın, dil ve dil eğitimi ile ilgili çalışmalar yürütüyor. **Muhsin Mumcu** da Türkçenin ve İngilizcenin yabancı bir dil olarak öğretimi ile ilgilidir.

www.lap-publishing.com

Sami Baskın (Ed.)
Muhsin Mumcu (Ed.)

Dil ve Kültür Bağlamında Güncel Araştırmalar

Sami Baskın, Muhsin Mumcu (Eds.)

Dil ve Kültür Bağlamında Güncel Araştırmalar

Sami Baskın, Muhsin Mumcu (Eds.)

**Dil ve Kültür Bağlamında Güncel
Araştırmalar**

Türkçe Özel Seri

Imprint

Any brand names and product names mentioned in this book are subject to trademark, brand or patent protection and are trademarks or registered trademarks of their respective holders. The use of brand names, product names, common names, trade names, product descriptions etc. even without a particular marking in this work is in no way to be construed to mean that such names may be regarded as unrestricted in respect of trademark and brand protection legislation and could thus be used by anyone.

Cover image: www.ingimage.com

Publisher:

LAP LAMBERT Academic Publishing

is a trademark of

International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group

17 Meldrum Street, Beau Bassin 71504, Mauritius

Printed at: see last page

ISBN: 978-620-3-19954-3

Copyright ©

Copyright © 2020 International Book Market Service Ltd., member of OmniScriptum Publishing Group

**Dil ve Kültür
Bağlamında
Güncel Araştırmalar**

2020

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM

ARAP DİLBİLGİSİNDE MANTIĞIN PAYI: İSNAD KAVRAMI
ÖZELİNDE BİR İNCELEME 3

Doç. Dr. Nazife Nihal İNCE

II. BÖLÜM

ANADOLU AĞIZLARINDA FİİL ÇEKİMİNDE BİRİNCİ
ÇOĞUL ŞAHİSTA ŞAHİS EKİ DEĞİŞİMİ 12

Doç. Dr. Metin DEMİRCİ - Âdem BULUT

III. BÖLÜM

MAGAZİN HABERLERİNDE DİL YAPISI: HABER
KLİŞELERİNİN İNCELENMESİ 29

Dr. Öğr. Üyesi Betül SABAĞÇI

IV. BÖLÜM

OSMANLI'DA BİR TEŞRİFAT KÂİDESİ OLARAK 'EL ETEK
ÖPMEK (İNHİNA)' RİTÜELİNİN KÜLTÜREL AÇIDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ 57

Dr. Öğr. Üyesi Rümeysa KARS

V. BÖLÜM

İSLAM DÜ ÜNCESİNDE KUTSAL VE KUTSALLA
İLİŞKİLENDİRİLMİŞ KAVRAMLAR 74

Dr. Öğr. Üyesi Furat AKDEMİR

VI. BÖLÜM

TASAVVUF PSİKOLOJİSİNE BİR YAKLAŞIM 92

Doç. Dr. Ali TENİK

VII. BÖLÜM

TÜRK MÜZİĞİ DEVLET KONSERVATUVARI
ÖĞRENCİLERİNİN SANAT EĞİTİMİ VE ÖRGÜT
KÜLTÜRÜNE İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ 119

Dr. Öğr. Ü. Ayşegül AYYILDIZ - Doç. Dr. Alper AKDENİZ

VIII. BÖLÜM

TÜRK MÜZİĞİ DEVLET KONSERVATUVARI
ÖĞRENCİLERİNİN SANATA VE YAŞAM DOYUMUNA
İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ 128

Doç. Dr. Alper AKDENİZ - Dr. Öğr. Ü. Ayşegül AYYILDIZ

Ön Söz

Bozkurt Güvenç (2018), İnsan ve Kültür adlı kitabında kültürün dört anlamda kullanıldığından bahseder. Ona göre kültür, bilim alanında uygarlık; beşeri alanda eğitim sürecinin ürünü; estetik alanda güzel sanatlar ve maddi (teknolojik) ve biyolojik alanda üreme, tarım, ekin, çoğaltma ve yetiştirme” manalarında kullanılabilir. Bu kadar geniş bir anlam yalpazesine kavuşmasının altında onun birçok unsurdan mürekkep olması yatmaktadır. Zira dil, din, tarih, edebiyat, sanat, müzik vb. unsurların hepsi kültür çatısı altında birleşirler. Mehmet Kaplan bunlara ek olarak insanoglunun elinden çıkma eşya, yiyecek, içecek, elbise, silah, alet vesaire unsurları kültür sahasının içine dâhil eder. Bütün bu unsurlar, kültürü oluştururken kültür de bunların oluşması için ilham verir, kaynak olur. Bu karşılıklı ilişki çoğu zaman kültür ile bu unsurları birlikte ele almayı ve beraber değerlendirmeyi zorunlu kılar. Dil ve kültür, din ve kültür, edebiyat ve kültür vb. isimlerle adlandırılmış pek çok çalışmanın ortaya çıkmasının nedeni de bu zorunluluktur.

Elinizdeki kitap da dil veya kültür bağlamında Türkiye’de yapılmış güncel araştırmaları kapsamaktadır. Bu çalışmaların bazılarında dil odak noktası iken, bazılarında kültür ağır basmaktadır. Toplam sekiz bölümden oluşuna bu kitabın ilk bölümünde isnad kavramından hareketle Arap dil bilgisindeki mantık tartışılmıştır. İkinci bölümde Anadolu ağzlarında fiil çekiminde birinci çoğul şahısta şahıs ekinin değişimi konu edinilmiştir. Üçüncü bölümde magazin haberlerinde kullanılan haber klişeleri incelenmiştir. Bu üç çalışma dil bilimi / dil bilgisi eksenli çalışmalardır.

Osmanlı'da el etek öpmek (inhina)' ritüelinin kültürel açıdan değerlendirildiği dördüncü bölümden sonrakiler ise kültür ağırlıklı çalışmalardır. Beşinci bölümde tüm dinî yapılarda ve inanç sistemlerinde var olan kutsal ve kutsala yönelik bir inanışlar ele alınmıştır. Altıncı bölümde insanı ilâhî ilme yönlendiren ve bu vesile ile eğiten tasavvuf konusuna değinilmiştir. Yedinci ve sekizinci bölümler ise sanat ve bu sanatın eğitimi ile ilgilidir.

Dil ve Kültür Bağlamında Güncel Araştırmalar adıyla üretilen bu eser; hem dil, hem de kültüre ilgi duyan, akademik araştırma yapma şevki ve ilgisi bulunan kişilerin istifade etmesi dileğiyle hazırlanmıştır. Bu tarz çalışmaların artması, eserin okuyanlara fayda sağlaması umudu ve dileğiyle...

Editörler:

Doç. Dr. Sami Baskın
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ORCID: 0000-0002-4159-5480

Öğretim Görevlisi Muhsin Mumcu
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
ORCID: 0000-0003-2801-7042

OSMANLI'DA BİR TEŞRİFAT KAİDESİ OLARAK 'EL ETEK ÖPMEK (İNHİNA)' RİTÜELİNİN KÜLTÜREL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Öğr. Üyesi Rümeysa KARS

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ORCID: 0000-0001-5176-1107

GİRİŞ

Türk devlet yapısında hakimiyetin sembollerinden biri olarak kabul edilen saray, aynı zamanda hükümdar ve ailesinin günlük yaşantısını sürdürdüğü ve saray geleneklerinin varlığını devam ettirdiği yerdir. Harem ve selamlık olarak bölümlere ayrılan sarayda hususi hayat haremde; resmi hayat selamlık denilen mekanda yürütülürdü. Türk devlet geleneğinde tören anlayışı da çok eski dönemlere dayanmaktadır. Hükümdarların bu törenlere çok önem verdikleri, bu vesileyle hükümlerinin debdebesini ve kudretini aksettirmek gayesinde oldukları bilinmektedir.

Nitekim Kültür, maddî öğelerin, davranışların, düşünce ve duyguların, singelere dayalı bir örgütlenmesidir. (White,1949:363) Osmanlı düşünce yapısını ve devlet anlayışındaki detayları, gelenekleri ve kültürel zenginlikleri yansıtan en güzel örnekler teşrifat kaideleridir Devletlerin gerek birbirleri ile olan münasebetleri gerekse kendi içlerindeki münasebet ve müzakerelerinin bir düzen içerisinde yürütülebilmesi zamanla çeşitli kaideleri gerekli kılmıştır. Köklü bir devlet geleneğine sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda Teşrifat, tarih boyunca süregelen Türk-İslâm geleneğinin bir devamı şeklinde gelişmiş ve şekillenmiştir.

Teşrifat, Osmanlı Devleti'nde protokol kavramıyla eşdeğer olarak kullanılan bir terimdir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde protokol ve harcamaları, maliye kalemi kapsamında yer alıyordu. Bu süreçte protokol kuralları örfî kanunlar içinde yer alıyordu ve nişancının sorumluluğundaydı. "Merasime dair kurallar ilk defa Fâtiş Sultan Mehmed devrinde

teşkilâtla beraber bir kanunnâmede toplanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman devrinde teşrifatçılık bir meslek olarak örgütlenmiştir. IV. Mehmed zamanında, 1676-1678 yılları arasında teşrifat, teşkilât kanunlarından tamamen arınmış olmasa da ilk müstakil Osmanlı protokol mecmuası sayılabilecek bir kanunnâme hazırlanmıştır. Divanlar, arz, bayram, mevlid, sefere çıkış, elçi kabulü, ulûfe dağıtımı ile devlet ricâli ve üst düzey görevlilerle ilgili kanunların yer aldığı Tevkiî Abdurrahman Paşa Kanunnâmesi protokole dair bir nişancının yaptığı son kanunnâme olmuştur.” (Güvenç,2003:100)

Görev değişimiyle birlikte teşrifatçının tuttuğu defter-i teşrifatların içeriği değişmiş ve protokole dair derlemelere dönüşerek kanunnâmelerin yerini almıştır. Protokol konusunda nişancılığın yerini alan Teşrifat Kalemi’nden beklenen görev uygulamalara esas olmak üzere ayrıntılı kayıtların oluşturulmasıdır. (Karaca,2011:571)

Protokol hizmetlerine dair görevler, Tanzimat ile birlikte nihayete ermiştir. Bu tür hizmetleri yürütme yetisi çoğunlukla çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ile kendilerine bağlı çavuş ve kapıcılara aitti; ayrıca Dârüssaâde ağasının padişahın hususi teşrifatçılığı şeklinde sayılabilecek görevleri bulunmaktaydı. Kısa sürede bu görev günlük olayların yazılması şekline dönüşmüştür.

Kalemdeki görev değişimi uzun süre teşrifatçılık yapan Ni’metî Ahmed Efendi zamanına isabet etmektedir. Değişimin ardından Teşrifat Kalemi, III. Ahmed’in saltanatında 1713 yılı öncesinde Babiâli’ye geçerek doğrudan sadrazama bağlanmıştır. Bundan sonra günlük olaylar düzenli biçimde kaydedilmeye başlanmıştır. (Öz,2015:34)

Tanzimat’la birlikte merasim kurallarında meydana gelen değişim, müessesenin yapısı ve görev alanı yanında onure etme yönteminde de birtakım farklılıklara yol açmıştır. Nitekim bu dönemde bu gerekçeyle şahıslara bahşedilen hil’atler yerine nişan ve madalyalar kurumu önemli ölçüde meşgul etmiştir. 16. ve 17. yüzyıllarda maliye, 18. ve 19. yüzyıllarda sadâret dairesi olan Dîvân-ı Hümâyun teşrifatçılığı 20. yüzyılın başlarına kadar varlığını korumuştur. Ancak yeni kurumların teşkilıyla görevleri bölünmüştür.

Tanzimatla birlikte ikinci bir teşrifat kurumu olarak Hariciye Nezâreti’ne

bağlı Hariciye Teşrifatçılığı (1846-1909) kurulmuştur. Üçüncü teşrifat kurumu, II. Abdülhamid döneminin cülustan elli gün sonrasına rastlayan ilk bayramı (ramazan) sırasında ortaya çıkan Teşrifât-ı Umûmiyye Nezâreti (1876- 1909), anayasa hazırlık çalışmalarının yoğun biçimde sürdüğü zamana rastlayan bir süreçte resmen sadârete bağlı, ancak fiilen Yıldız Sarayı'nda görevliydi. (Karaca:570-571) İdarî bakımdan ve tayin işlemlerinde nâzıra bağlanan Dîvân-ı Hümâyun Teşrifatçılığı'nın Sadrazama, Hariciye Teşrifatçılığı'nın Hariciye Nâzırı'na bağlılığı idame etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilânından sonraki süreçte "Dâire-i Sadâret-i Uzmâ" dâhilinde "Teşrifât-ı Umûmiyye Dairesi'nin" oluşturulmasıyla halihazırdaki tüm teşrifat kurumlarına dair görevler bir araya toplanmıştır. Son dönemde ayrıca askeriye, bahriye, ilmiye ve veliaht teşrifatçılığı görevlerine rastlanmaktadır. Bunlar genellikle müstakil olmayıp ek görev şeklinde yürütülmüştür. (Güvenç:104; Çalışkan,1989:67)

1. Osmanlı Sarayı'nda Teşrifat ve Kaideleri

Protokol, merasim gibi anlamları ihtiva eden teşrifat, 'şereflendirme', 'şeref verme' demek olup terim olarak da 'devlet görevlilerinin resmi günlerde huzura çıkacakları vakit, sıra ve sınıflarına, elçilerin kabulüne, rütbe ve nişanların tevcihâtına nezaret etme' olarak tanımlanabilir. (Karaca,2011:570) Teşrifat, daha önce de bahsedildiği üzere Fatih Sultan Mehmet döneminde kanunlaştırılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise meslek olarak teşrifatçılık kurulmuştur. Bu durum Osmanlı Devleti'nde bu geleneğin son derece önemsendiğini göstermektedir.

Osmanlılar döneminde üç kıtaya yayılan imparatorluğun ana merkezi olarak İstanbul'da devletin her kademesindeki törensel ilişki, insanlar arasındaki her türlü davranış biçimi Osmanlı teşrifatını oluşturmaktaydı. (Önal:446) İstanbul'da şehzade ve sultanların düğün merasimleri, tahta çıkış merasimleri, kılıç alayı, bayram alayı, sefere, göçe, ava, türbeler ziyaretine çıkmış padişah merkezli alayı hümâyûnlar, şehrin cümle meydanlarında yapılan şenliklerle kutlanan bayram merasimleri, Müslümanların şehrin her yerinde, Müslüman olmayanların kendi mahallelerinde yaptıkları dinî kutlamalar, çeşitli vesilelerle verilen ziyafetler, insanların birbirlerini ziyaretleri sırasında takip ettikleri kaideler şehirde hayatın her safhasını doldurabilmekteydi. (Ertuğ, 2010:131-132) Tahta çıkan Osmanlı hükümdarı için saltanatının ilk günlerinde kadim bir gelenek niteliğinde gerçekleşen cülus ve kılıç kuşanma

merasimlerinde padişah her ne kadar Cuma selamlığı ve bayram kutlamalarıyla İstanbul'da yaşayan Müslümanlarca padişahın ihsanına mazhar olunabilir bir durumda ise de İstanbul'daki gayrimüslimler ve taşrada yaşayan tüm tebaa için durum aynı değildir. Yapılan bu kutlamalarının imparatorluğun dört bir tarafında gerçekleştirilmesi ve kutlamalara Müslüman ve Gayrimüslim tüm unsurların birlikte katılımı padişahın şahsî otoritesinin tanınmasını sağlamıştır. (Çalışkan,1997:34)

Bu törenler vesilesiyle devlet erkânı da bizzat padişaha tebriklerini ve iyi te-mennilerini sunma imkânı buluyordu. Padişahın ihsanına nail olma amacıyla bazı şahıslara verilen pahalı hediyeler giydirilen hil'atler ve günlerce süren eğlenceler maddi olarak devlet hazinesine büyük masraflara mâl olmuştur. Bu merasimlerin sebeplerinden en önemlisi, iç ve dış dünyaya karşı devletin ve padişahın üstünlüğünün ve ihtişamının sergilenmesiydi. Bu merasimlere gelen yabancı devlet adamları ve elçiler, gördükleri görkem karşısında hayranlıklarını gizleyemeyip devletin gücünü bir kez daha alkışlamak zorunda kalıyorlardı. (Kılıç,2004:195)

Osmanlı Devleti'nde yapılan törenler için birtakım kişiler görevlendirilirdi. Bu kişiler mekânların düzenlenmesinde, ikramların ayarlanmasında yetkiliydiler. Osmanlılarda merasimlerde teşrifât işlerini yapan memura 'Teşrifâtî Efendi' veya 'Teşrifâtî-i Divân-ı Humâyûn' denirdi. Kendisi saray ve devlete ait tören esaslarını iyi bilir, yapılacak merasimlerde protokolü idare ederdi. (Karaca:572)

Osmanlı Devleti'nin zirvede olduğu çağlarda devletin ihtişamının ve zenginliğinin de etkisiyle Osmanlı devlet teşkilâtındaki usuller ve kaideler daha da gelişmiş, neredeyse protokolsüz hiçbir şey yapılamaz bir hâl almıştı. Maddî sıkıntı içine düşüldüğü dönemlerde bile uygulanması sürdürülen bu geleneğe çok önem verilmiştir. Nitekim Osmanlı teşrifâtında masrafların büyük kısmı resmî günler ve merâsimlerle ilgilidir. Devletin merâsim usûlleri ve protokol kaideleri, devletin geleneksel yapısını tâyin ve tespit hususunda oldukça önemlidir. Nitekim yapılan törenlerin özellikleri dönemin kültürel kimliğini, giyilen elbiseler ve bahşedilen hediyeler dönemin zevk anlayışını yansıtmaları bakımından da önemi haizdir. (Kılıç:199)

Osmanlı sarâyında cülûs yani tahta çıkış merasimi ve yeni padişahın tebriki merasimler arasında önemli bir yer işgal etmekteydi. Bir dizi kaide neticesinde tebrik merasimi gerçekleştirilirdi. Bunun yanında önem arz eden başka bir merâsim, ramazân ve kurban bayramlarında yapılan tebrik merasimleri idi, buna ‘bayramlaşma töreni’ anlamına da gelen ‘muâyede’ adı verilirdi. (Karateke, 2004:45) Bayram günlerinde el öpenlere, elçilere, elçi tercümânlarına, kendisine tevcîhât yapılanlara, genel tâyinler sırasında yeni görev alan veya yerinde kalan kimselere hil’at giydirilmekteydi. (Olgun:56) Bu törenlerde Üste giyilen elbisenin giydirilmesi yerinde kullanılan, hakimiyetin bir sembolü olan hil’at; pâdişâhlarla sadrazamlar tarafından birtakım şahıslara takdir, tebrik veya teşvik için çeşitli devlet görevleri verilenlere, bu görevler dahilinde yetkileri tasdik edilenlere, pâdişâha bağlılıklarını gösterenlere giydirilirdi. Diğer taraftan taltif amacıyla giydirilen, yılda bir veya birkaç defa verilen resmî kayıtlara “âdet” olarak geçirilen hil’atler de vardı. Giydirilen bu hil’atler kumaş çeşidine, işlemesine veya derecesine göre hil’at-ı mütenevvi’a, hil’at-ı serâser, hil’at-ı altunum gümüşüm, hil’at-ı a’lâ olarak isimlendirilmişlerdir. (Olgun,2018:76; Çalışkan,1997:56)

Elçi karşılama merasimi de teşrifat kaideleri kapsamında yer almaktaydı. Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren 17. yüzyıla kadar, devletler nezdinde daimi elçi bulundurulmaz, bir meselenin hallini görüşmek ya da herhangi bir konuda anlaşma yapmak üzere bir elçi gönderilirdi.

Elçi kabulü ve bu kabulde uygulanan esaslar şu şekilde gerçekleşmekteydi. ‘Bir yabancı elçi ve maiyetindekilerin Osmanlı Devleti’ni ziyaret etmeleri, sultanın iradesi ile gerçekleşirdi. Her elçinin İstanbul’a gelişinde ayrı ayrı karşılama törenleri yapılırdı. Elçi, padişahın yanına girmeye hazırlandıktan sonra kapıcı başılar tarafından koltuğuna girmek suretiyle, onu odada biraz ilerlettikten sonra ellerini elçinin boynuna götürür ve başını döşeme tahtalarına adeta temas ettirecek kadar yere eğerler ve sonra kaldırırlar ve geri geri ta odanın sonuna kadar çekerlerdi. Bu muameleyi elçinin maiyetine de yaptırırlardı. Ancak maiyetini elçiden daha aşağıya kadar eğerlerdi. Bu mülakat ve kabul merasiminde elçi hiç oturmaz, hep ayakta durur ve mensup olduğu hükümdarın tavsiye ve tenbihlerini tercümanı vasıtasıyla sadrazama tebliğ ederdi.’ (Kılıç:68-69)

Bahsi geçen tüm devlet törenleri esnasında padişah yüksek bir tahtta otururken önce vükelâ ve vüzerâ sırayla saygı gösterisinde bulunarak saloonun sağ ve sol taraflarında saf tutarlardı. Daha sonra yabancı ülkelerin büyükelçileri bir heyet halinde padişahın huzuruna gelerek yarım daire şeklinde hizaya geçer ve en kıdemli olarak addedilen en eski elçi tarafından bir tebrik konuşması yapılırdı.

Kıdemli elçinin konuşmasından sonra Padişah, elçilerin yanına giderek temsil ettikleri hükümdarın ve kendilerinin hatırlarını sorardı. Padişahın yerine oturmasıyla salondan ayrılan elçileri başlarında Şeyhülislamın bulunduğu ulema takip ederdi. Onların temennasından sonra sırasıyla ayrı gruplar halinde önce patrikler, ruhani reisler, sonrada mirliva ve daha üst rütbelere sahip Paşalar saygı gösterisinde bulunurlardı. Son olarak tören esnasında padişahın huzurunda hazır bulunan görevlilerin saygı gösterisiyle tebrik merasimi sona ererdi. (Çalışkan,1997:52; Karaca: 572)

Bu durum padişaha ve onun şahsında devlete olan sadakatlerini ihya etmeleri için bir fırsat olarak değerlendiril-melidir. Osmanlı Devleti'nde düzenlenen merasimlerin ve törenlerin çok şatafatlı ve masraflı yapıldığı kaynaklarda belirtilir. Bu suretle aynı zamanda pek çok açıdan yerli ve yabancı kesime ülkenin tanıtımı yapılırdı. Nitekim şenliklerde yabancı konuklar ve elçiler de gözlemci olarak bulduklarından bu tanıtım onlara da yapılmış oluyordu.

Bu törenlerin yanı sıra ordunun yenildiği savaşların ardından veya bir felaketin ardından düzenlenen törenler de olmuştur. Bu törenlerin amacı halka moral vermek ve tekrardan motivelerini sağlamaktır. (Baykal,2008:23)

1.2. Teşrifat Kaideleri'ne Özgü Bir Uygulama Olarak “İnhina (El-Etek Öpme)”

Yapılan törenlerde uygulanan teşrifat kuralları içerisinde farklı uygulamalar tatbik olunmuştur. Bunlar içerisinde en çok göze çarpanı bir saygı göstergesi olarak kuşkusuz padişahın eteğini öpmek geleneği olmuştur. Sözlükte “inhina” olarak geçen bu gelenek teşrifatta uzun bir yer tutar. İnhina; eğilme, bükülme, sırtı kambur insan olma anlamlarını da ihtiva etmektedir. (Aydoğan,2019:45) Teşrifat kayıtlarında bu mefhum el öpme (dest-bûs) olarak geçmektedir.

Türk- İslâm kültüründe elin sembolik bir anlamı bulunmaktadır. Tarih öncesi çağlarda mağara duvarlarında ve kaya üzerlerinde görülen el izlerinden hareketle tek tanrılı dinlerde, tasavvuf geleneğinde ve birtakım efsunî inanış ve uygulamalarda elin sembolik anlamının görsel ve sözel veriler aracılığıyla ortaya konduğu bilinmektedir. Kutsal kitaplarda tanrının yaratma, bahşetme, koruma işlevleriyle yer alan el, Türk- İslâm kültüründe birtakım kutsal şahsiyetlerin elleri şeklinde inanış ve uygulamalar da yer almaktadır. Sembolik bir anlama sahip olan el, aynı zamanda belirli inanış ve uygulamaların mekâmı olarak da kullanılmaktadır. Kına ve dövme geleneği, geleceğe yönelik tahminler ve karakter analizi amacıyla gerçekleştirilen el falı bu amaçla kullanılan başlıca konular olmuştur. (Aydoğan,47)

İletişim duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, iletişim anlamına gelmektedir. (Baltaş,1994:58) Bireyin duygu ve düşüncelerinin iletilmesinde rol oynayan ve bedensel iletişimde baş, kol, ayak, bacak ve beden hareketlerine dayanan jestler içerisinde el ve kol hareketleri önemli yer tutmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında elin, iletişimsel ve sosyolojik işlevlerine bakıldığında ise insanoğlunun bedensel uzvu olan eller, tarih öncesi çağlardan itibaren insanoğlunun iletişimde rol oynayan unsurların da başında gelmektedir. Ellerin insanın kendisini ifade etmesinde en etkili organı olmasının bunda büyük bir payı bulunmaktadır.

Bunun yanında her dil ve kültürü biçimlendiren değer yargılarının, gelenek ve göreneklerin belirlediği birtakım standartlaşmış selam şekilleri bulunmaktadır. Selam kelime anlamı itibariyle ‘Bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba demektir.’ (Akalın, vd.; 2005: 1724- 1725)

Kişiler arası iletişimin ilk adımı, selam alıp vermektir. Selamlaşmadaki gaye, iletişime başlamadan insanlar arasındaki güveni sağlamak, önyargıları yıkmak ve aralarındaki muhabbeti arttırmaktır. (Selçuk,2005:2)

Selamlaşmak, her kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de iletişimsel bir ritüeldir. Fertlerin sosyal hayatta birbiriyle sürekli etkileşim içinde bulunduğunu düşünürsek, selamlaşmanın bireyler için ne kadar önem arz eden bir iletişim vasıtası olduğunu görürüz.

Selamlaşma her dönemde farklılık gösteren biçimlerde kendini gösterir. Daha sonraki dönemlerde İslam devletlerinin ortaya çıkması ile her devletin kendi örf ve adetleri doğrultusunda selamlaşmanın şekli de değişmiş veya bazı farklılıklar geçirmiştir. İslam dünyasında selamlaşmanın ilk hali peygamber döneminde. Kâtip Çelebi, “Gerçi Peygamber zamanında herkesin selamlaşması, selam ile idi” der. Cümlelerin devamında; “İmdi, Hazret-i Resul-i Ekrem’in Allah’ın salat ve selamı üzerine olsun- kutlu zamanlarında ve “birine selam verdiğiniz zaman en güzel selamla selamlayınız veya selamı alınız” gereğince bir oğlancık yüce huzurlarına girse “es-selamü aleyküm” derdi. Onlar da “ve aleykümü’s-selam ve rahmetu’llahi ve berekatuhu” diye selam alırlardı.

Bu selamlaşma usulü yerine “İslam devletlerinde Emevi-oğulları ve Abbasi-oğulları devletlerinde kimi adetler çıktı. Her kavmin arasında bir türlü selamlaşma yayılıp yerleşti, kaldı. Bugün Osmanlı Devleti’nde mesela padişahların huzurunda selam yerine yer öperler. Din ve devlet büyükleri önünde, özellikle bilginlerin huzurunda selam yerine bilginlerin huzurunda eğilirler.” İmdi bu adetler sünnete aykırıdır, vazgeçin diye bunlarla kavgaya ve cedelleşme/tartışma ahmaklıktır. Yerlere kapanarak yapılan “selam secdesi” âdeti eski kavimlerde dine uygun sayılıyordu. İslamların zamanında bu adetler kaldırıldı. Çünkü Allah’tan başkasına secde edilemez. Her hangi bir yaratığa secde etmek küfrü gerektirir diye fikir ileri sürdüler. El, etek ve yer öpüp eğilmek ve başka sözlerle selamlaşmanın elbette sünnete aykırılığı vardır. Bu adetler eğer örf ve adet haline gelmişse bununla uğraşmanın beyhude olduğunu ileri sürer. (Katip Çelebi,1980:77)

Buradan hareketle günlük yaşantımızda, el-etek öpmelere ve el etek öptümelere şahit olmaktayız. El-etek öpen insan kambur halinden, elini eteğini öptüren de dik başlı halinden memnun! Herkes halinden memnunsansa Kâtip Çelebi’nin dediği gibi; “ Halkın alıştığı şeylerden döndürmeye boş yere çalışıp vakit kaybetmemek gerekir. (Katip Çelebi,1980:77)

Türk toplumunda bedensel hareketlerle yapılan selamlamanın hem şekil hem de amaç itibariyle İslam dininin temel ibadetlerinden biri olan namaz ile olan benzerliği oldukça dikkat çekicidir. Toplumumuzda baş, boyun, bel bükerek secdeye kapanıp selam verme biçimlerinin namaz sırasındaki hareketlerden kaynaklandığı düşünülebilir. Bu gelenekten kaynaklanan selamlama, bir insanın başkasına karşı gösterdiği saygıyı

dışarı yansıtan baş, beden, el işaretleriyle yapılır.

Dolayısıyla eğilerek selam verme doğu toplumlarında yaygın olarak görülen bir selamlama şeklidir ve bu selam şeklinin oluşum kaynağı da dinî inançlardır.

Tanrıyı selamlamaktan kaynaklanan başı öne eğerek yapılan selamlamanın simgesel anlamı şudur: 'Ben sizin kişiliğinizin yüceliği önünde başımı eğiyorum.', 'Ne isterseniz yapın', 'İster bağışlayın, ister vurun', 'Siz o denli yüce bir insansınız ki, başımı kendi isteğiyle size sunan bir insanı ancak bağışlarsınız.' demekle eşdeğerdir. (Köknel, 2005: 66). Osmanlı padişahı bilhassa Yavuz Sultan Selim dönemi itibarıyla halife sıfatına erişmesiyle dini anlamda bir kutsallığa erişmiş oluyordu. Hem Türk Geleneği hem de dini pozisyonla tevarüs eden konumsal merteye ona bağlılığın bir sembolü olarak törenlerde el etek öpülmesi şeklinde ortaya çıkmaktaydı.

Türk geleneklerine göre saygı gereği, küçüğün büyüğe daha önce selam vermesi gerekmektedir. Dolayısıyla yaş da selamlaşma anında muhatapların dikkat etmeleri gereken bir diğer husustur. Ayrıca yaşça küçük olanlar kendinden büyükleri selamlarken, sevgi ve saygılarını sunarken; kullandıkları ifadelerde, yaptıkları hareketlerde ölçülü olmak zorundadır. Yaşça küçük olanlar büyük olanları fiilî olarak selamlarken çoğunlukla el öpme geleneksel biçimini kullanma yoluna giderler. Çünkü el öpme âdeti Türk kültüründe küçüğün büyüğe duymuş olduğu saygısını selamlaşma anında en net biçimde gösterebileceği bir eylemdir. (Selçuk: 6).

Önce Emeviler'de sonra Abbasiler'de selamlaşma ile ilgili farklı adetlerin çıktığını belirten Kâtip Çelebi, o gün için Osmanlılar'da selamlaşmanın farklı bir boyuta taşındığını en bariz örnek olarak da, padişahın selamlanmasında, selam yerine yerin öpüldüğünü bildirmektedir. Din ve devlet büyüklerinin önünde, özellikle bilginlerin huzurunda şahısların eğildiğini söyleyen Kâtip Çelebi'ye göre el, etek ve yer öperek eğilmek ve başka sözlerle selamın verilmesinin sünnete aykırılığı vardır ve o da örf ve adet terk olunmamak özrü ile bağışlanır. (Kâtip Çelebi: 78-79.) diyerek bu selamlama usulüne cevaz verildiğini ifade etmektedir.

Padişahların cülus yani tahta çıkma törenlerinde halkı temsil eden ilmiye, mülkiye ve seyfiye sınıflarının temsilcileri biat etmişlerdir. Biat,

Osmanlı devletinde “el öpmek, etek öpmek, tahta yüz sürmek” şeklinde ifade edilmektedir. (Aydoğan:23)

Osmanlıların ilk dönemlerine ait kayıtlar, biatın şeklen el öpmek biçiminde olduğunu göstermektedir. Arşiv kayıtlarında ve kroniklerde, sadrazam ve şeyhülislam dahil olmak üzere bütün devlet erkani için ‘biat etme’ tabiri kullanılıyor olmasına rağmen, kanunnamelerde üst düzey devlet erkanının ‘el öpme’sinin kanun olduğu belirtilmektedir. Cülus törenlerine katılanlar derecelerine göre el öpmekte, el öpmeyenler ise devlet ve saltanatın ifadesi olan tahtın önünde eğilerek saygı ve bağlılıklarını belirtmekteydiler. (Kılıç: 41-42.)

Teşrifatçı Esad Efendi, III. Selim’in tahta çıkışını anlatırken ilk önce nakibüleşrafın gelip padişahın eteğini öptüğünü ve arkasından sırasıyla, şeyhülislam, kaymakam paşa, Anadolu ve Rumeli kazaskerlerinin, gelip eteğini öper ve yer öperek padişahın huzurundan ayrılırlardı. En ince ayrıntısıyla anlatılan bu tören boyunca günün anlam ve önemine uygun olarak giyilen giysileriyle herkes teker teker gelip padişahın eteğini öper ve dönerken de yer öperlerdi.(Esad Efendi,1980:107-108)

Padişahın bu merasimler sırasında yapması gereken ve geçişler sırasında kimler için ayağa kalkacağı alkış çavuşlarının farklı alkışlar tutmasıyla belirtilirdi. Padişahın devlet adamlarından kime ayağa kalkacağını, kimin tebriğini oturarak kabul edeceğini, teşrifat bakımından şaşırmmaması için, ayağa kalkması gerekenlere “Hareket-i hümayun padişahım, devletinle bin yaşa”; oturması gerektiği zaman “İstiharat-ı hümayun padişahım, devletinle bin yaşa” diyerek haber verilirdi. Cülus töreninin bittiğini teşrifatçı padişahın eteğini öpmek suretiyle haber verirdi. (Kılıç:48)

Esasen Sultan I. Murat (1389) Kosova savaşı’nda savaş meydanında doluşırken kral Miloş Kopiloş bir itaat göstergesi olarak elinden öpmek için izin istemiştir. I. Murat kendisine müsaade ettiğinde gizlediği zehirli hançerle sultanı şehit etmiştir. (Müneccimbaşı Ahmet Dede, 1980:127) Bu olaydan sonra padişahlara tedbiren belirli bir mesafeden yaklaşılmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere Osmanlı devletinde yapılan tören ve merasimlere diğer ülkelerin elçileri de davet edilirdi. Elçilere, Müslüman veya Hıristiyan olmalarına göre farklı bir teşrifat uygulanırdı. Elçiler ilk önce sadrazam, daha sonra da padişah tarafından kabul edilirdi. Elçi gelip sadrazamın eteğini öptükten sonra getirmiş olduğu hediyeleri takdim

ederdi. Sadrazam elçiye hil'at giydirerek çeşitli hediyeler verirdi. Elçi ayrılırken tekrar sadrazamın eteğini öperdi.

Elçiler padişahın huzuruna çıkarken iki görevli, kollarından tutar ve yer öptürürler ve huzurundan çıkıncaya kadar da kollarını bırakmazlardı. (Kılıç:80) Bu uygulama itaatin ve azametın göstergesi olarak muhafaza edilen bir diplomasi geleneğiydi.

El-etek öpme merasimleri genellikle bayramlaşma esnasında zuhur etmekteydi. Osmanlı Saray teşkilatında ilk defa bayram usullerini kanunlarla teşrifata sokan Fatih Sultan Mehmet'tir. Bunun yanında tahta çıkış merasimleri ise II. Murat'la başlamıştır. II. Murat tahta çıkış bahşişi dağıttırılmış ve etek öptürmüştür. (Çalışkan, 1997: 86; Baykal:15.) Padişahların bayramın birinci günü sabah namazını Hırka-i Saadet Dairesinde kılmaları adet idi. Namazdan sonra padişah bir süre dinlenir ve merasimler için tahtına otururdu. O sırada merasimin sonuna kadar mehter takımı çalmaya başlardı. Sarayda görevliler ise mevkilerine göre tahtın gerisinde yer almış olurlardı. Merasimin başlamasıyla katılımcılar sırasıyla padişahın eteğini öperek bayramlaşma gerçekleşirdi. (Baykal: 51)

Ayrıca devlet işlerinin divan kurularak yürütülmesi geleneği, Osmanlılara Türk-İslam devletlerinden intikal etmiştir. Padişahın başkanlığında devlet işlerini görüşmek üzere toplanan meclise 'divan-ı hümayun' ismi verilmiştir. Fatih zamanında divan toplantıları vezir-i azamın başkanlığında yürütülmeye başlanmıştır. Padişah divan başkanlığından çekildiği için alınan kararların padişah ile müzakere edilmesi için 'arz günleri' düzenlenmiştir. Arz günlerinde düzenlenen törenlerde yalnızca sadrazam padişahın eteğini öper, sağ yanında dururdu. Bu tören sırasında başka kimse padişahın eteğini öpemezdi. (Kılıç: 69; Şahin,2001:5)

Görüldüğü üzere padişah dışında eteği öpülenlerin en başında sadrazam gelirdi. Sadrazama verilen salahiyetler Fatih Kanunnamesinde onu, padişahın sonra devletin en yüksek memuru ve padişahın mutlak vekili haline getirmiştir. Ulufe dağıtımı ve elçi kabullerinde de yeniçeri ket-hüdası ile ocak ağaları gelip sadrazamın eteğini öperler, dağıtım sona erdikten sonra tekrar etek öpüp giderlerdi. (Kılıç:72)

Bir hürmet göstergesi olarak padişahın elini öpme (dest-bûs) çeşitli

sebeplerle gerçekleşmiştir. Teşrifat Defterleri'nde daha çok bayramlaşma vesilesiyle yer tutan bu merâsim sâir şekillerde kaydedilmiştir.

Tarih	Tören ve Merasim Adı	Padişahın el/eteğini öpme/ İnhina veya Dest-bus ritüeli
10 Z 1046	Bayram Merasimi	Bayram günü padişahın huzurunda dest-büs eden bazı kişilere hil'at giydirildi. Toplamda 18 hil'at giydirildi
12 RÂ 1047	Elçi Kabulü	Dubrovnik elçisi hazine getirip padişah hazretlerini dest-büs eyledi. Abdî Paşa'ya Bolu sancağı tevcih olup padişah hazretlerini dest-büs eylediler. Eski ve yeni Dubrovnik elçilerine, elçinin tercümânına ve diğer iki kişiye hil'at giydirildi
1 L 1047	Bayram Merasimi	Ramazân Bayramı günü idi. Vezîr ve 'ulemânın hepsi padişah hazretlerini dest-büs eylediler. Padişah hazretlerini dest-büs eyleyen iki hân-zâdeye hil'at giydirildi. Azledilen beylerbeyilerden 3 kişi padişah hazretlerini dest-büs eylediler.
1 L 1046	İhtida Edenlere Yönelik Merasim	Padişah namazdan çıkıp Sarây-ı âmire'ye geldi. Yeni Müslüman olanlara tezkirelerini verdi. Kapûdân Mustafa Paşa'ya İstanbul'da kaymakamlık verildi, padişahın elini öptü. Vezîr-i sâni Mûsâ Paşa'ya Budin beylerbeyliği verildi. Bir önceki Van beylerbeyi Ali Paşa, Tımışvar Beylerbeyliğine getirildi.

10 Z 1046	Bayram Merasimi	Bugün Kurban Bayramı olup 'ulemâ-yı kirâm pâdişâh hazretlerini destbûs eylediler. Ma'zûl beylerbeyiler de dest-bûs eylediler. Pâdişâh hazretlerini dest-bûs eyleyen 'ulemâ-yı kirâm: şeyhü l-islâm Yahya Efendi, bir önceki Rumeli kâdî'askeri Yahya Efendi, bir önceki Rumeli kâdî'askeri Ebû Saîd, bir önceki Anadolu kâdî'asker Mehmed Efendi, bir önceki istanbul kâdîsî ga'râni Efendi, bir önceki istanbul kâdîsî Çivizâde Mehmed, istanbul kâdîsî olan Ahmed Efendi, bir önceki Edirne kâdîsî Kâsım Efendi, bir önceki Bursa kâdîsî Edhem-zâde Efendi, bir önceki Burûsa kâdîsî Mehmed Efendi, bir önceki Mısır kâdîsî Abdurrahman, bir önceki Mısır kâdîsî Ahmed, bir önceki şam kâdîsî Abdurrahman, bir önceki Mekke kâdîsî [noksan] şu an Galata kâdîsî olan Mustafa, bir önceki Haleb kâdîsî Mehmed, bir önceki Selanik kâdîsî Mehmed, şu an Eyüb kâdîsî olan Zeynelâbidîn, bir önceki Medîne kâdîsî Mustafa, bir önceki Selanik kâdîsî şehzâde Efendi
5 L 1046	Görev Tevcihi	Bayrâm Paşa şark seferine memur olundu, pâdişâhı dest-bûs eyledi
6 M 1047	Elçi Kabulü	Erdel elçisi İstanbul'a hazine getirdi, pâdişâh hazretlerini dest-bûs eyledi.
9 CÂ 1047	Görev Tevcihi	Dîvân oldu. Subaşı kethudâsı da subaşı yerine pâdişâh hazretlerini dest-bûs eyleyip subaşı oldu.

Tablo-1: Teşrifât Defteri (BOA, MAD, nr. 1332)'ne Göre Padişahın Elini Öpme Ritüeli (Bozyak,,2018:13-14-15-16)

Tabloda verilen malumattan hareketle teşrifat kaideleri ekseninde el etek öpmeye ilişkin bilgi edinmek mümkündür. Farklı amaçlarla yapılan merasimlere örnek olarak buraya nakledilen hususlarda padişahın huzuruna çıkıldığında görüldüğü üzere el-etek öpme hadisesi gerçekleşmiştir. Bilhassa bayram törenlerinde belli bir sıra dahilinde dest-bus olayı yaşanmıştır. Görev tevcihi, Elçi kabulü, ihtida hareketi(din değiştirme), gibi hususlarda bu kapsamda ele alınmıştır.

Ayrıca, Seyyid Lokman'ın Zübdetü't-Tevarih adlı saray tarihinin kaleme alındığı şehname türündeki eserinde III.Muraddönemi'ne ilişkin bir inhin ritüelinde; tahta çıkış merasimi sonrasında bir biat ifadesi olarak bu kaidenin zuhuru söz konusu olmuştur.

“982 Ramazan'ın 8'inde çeharşenbe günü sultan Murad-ı salis cülus-ı hümayunları neticesinde tahta oturdu. Saadetlü padişah tahta kadem basınca serir-i saltanatını mübarek etmeye vakt-i şerif ve saat-i latif de vezirler, şeyhülislâm Mevlana Hamid Efendi, kudat-ı asakir, mevali-i fezail ve seyr ü ekabir biat ederek el öpür”(Lokman, 1586;v.101a-101b) Padişah daha sonra birtakım ihsanlarda bulunacaktır.

“Cumartesi günü divan olub yeniçeri taifesine 3'er bin akçe sair acemi oğlanlarına ve tevabilerine kanun üzre in'am çıkub erkan-ı devlete hil'atler virilir.veziriazam hazretlerine 6.000 filori sikke-i hasene ve 1 kabza murassa altun kılıç ve 2 kıt'a ağır çatma kaftan ve sair vüzeraya 4'er bin filori ; hace, müftî,kadı-i leşker efendilere, tevkî ve defterdarlara kanun-i kadim üzre kise ile altın ve akçe ihsan olunup, kudat-ı asakir,mevali,60'lı müderrisler,sahn erenleri,dahil,haric,haşiye-i tecrid payesinden 40'lıya hil'at ve akçe bezl olunur.

Nakibü'l-eşraf meşayih,sulehaya külli lütuf,nuzur ve sadakat irsal buyrulup Mekke şerifleri, Medine fukarası için haseneden hisseleri gönderilir. “(Lokman,1586;v.102a-102b)

Mekke şerifi,kırım hanı, peç ve françe kralı, Venedik doçu, leh kralı,eflak, Boğdan,Erdel voyvodalarına cülus-ı hümayun müjdesi ilam olunur. Memalik-i mahrusa'da 24 beylerbeyilik mir-i miranlarına,Kürdistan,Loristan hükkamına, sancak beylerine sikke ve hutbe için cülus müjdesi çavuşlarla gönderilir.Daha sonra ise bahsi geçen krallardan bir biat ibaresi niteliğinde haraç ve cülus pişkeşi elçi ile gelir.(Lokman,1586; v.103a)

Buradaki uygulamada da bir kaide üzere hareket edildiği ve bunun kanun-ı kadim üzere gerçekleştiği belirtilmiş olup, kültürel boyutuna vurgu yapılmıştır. Uygulama esasen Ulu'l-emre itaatin tasdik olunmasının bir gereği olarak her ne kadar padişahı yüceltme gayesini havi ise de esasen padişahın idaresinin idamesi için hakimiyet sınırlarında bulunan şahısların ve devletlerin itaatinin gereği ile eşdeğer düşünülmelidir.

Nitekim himaye altındaki her bir nesnenin itaati olmadan yönetim erki varlığını sürdüremez, ortak bir gayeye hizmet edilemezdi. Ve yine belirtmek gerekir ki konumu ve yetkisi dahilinde el öpen şahıslar belli bir sıralamaya tabi tutulmuş, bunlara birtakım hediyeler sunulmuş hil'atler, in'amlarda bulunulmuştur, bu bir nevi onların makamlarına duyulan saygının teşhiri olarak düşünülerek bir nevi bu şahıslara jest yapılmıştır. Devletlere gönderilen müjde bahşişleriyle de sultan esasında ekonomik ve siyasi gücünü bu devletlere göstermekte iken onların itaatinin göstergesi olarak pişkeş çekme, elçi gönderme gibi uygulamalar da padişahın otoritesi saygınlık kazanıyordu.

SONUÇ

Teşrifat usullerinde geleneksel olarak uygulanagelen el-etek öpme esasının Osmanlı devlet yapılanmasına ilişkin yanlış bir algıyı çağrıştırması dolayısıyla bu uygulamanın temelde hangi anlamı ihtiva ettiğinin ele alınması konusunda bu çalışma oluşturulmuştur. Türkler, savaşlarda olduğu gibi, barış devresinde de teşkil ettikleri teşrifâtı ile de göz kamaştırmışlardır. Savaşlardaki başarı nasıl kuvvetli bir teşkilâta sahip olmakla mümkünse, teşrifât da sahip olunan bu denli kuvvetli ve kudretli bir teşkilâtle zuhur edebilmekteydi. Osmanlı saray teşrifât törenleri, tarih ilminin olduğu kadar sanat ve kültür tarihinin de kapsamına girmektedir. Teşrifat kaideleri nitelikleri açısından kendi çağlarına ışık tutan önemli olaylardır. Her medenî topluluğun maziye ait kendine has bir takım مراسم, teşrifât ve teşkilât idaresi olduğu gibi, Osmanlıların da bu hususta pek parlak ve geleneksel bir tarihi, bir geçmişi vardır. Bu yüzdendir ki Osmanlı Devleti, teşrifât uygulamalarında devrinin en üstün seviyesine ulaşmıştır. Osmanlı Devleti'nde resmi iş ve münasebetlerde teşrifât adı verilen incelik ve kurallara riayet edildiği gibi, padişah başta olmak üzere bütün saray halkı da özel hayatında aynı şekilde teşrifâta dikkat

ederlerdi. Osmanlı Devleti'nde teşrîfât, halk ile yönetici kesim arasındaki önemli iletişim araçlarından biriydi. Devletin haşmetinin bir göstergesi olan bu protokoller, yönetilenler için de pâdişâhın otoritesinin meşrûlaştığı zemini oluşturuyordu. Yapılan törenlerin özellikleri dönemin kültürel kimliğini ve zevk anlayışını yansıtmaları bakımından da önemlidir.

Osmanlı'da nasıl iki kategoriye ayrılmış millet sistemi varsa, onun uzantısı olarak iki tür kulluk/teba sistemi vardır. İlki 'sultanın kulları', ikincisi 'Allah'ın kulları'dır. Sultanın kulları bütünüyle devlet memurlarıdır. Merkezde, eyaletlerde ve vilayetlerdeki yönetici kadrodur.

Vazifeleri bakımından 'kalemiyye (bürokrasi), ilmiyye (medrese), askeriye (ordu)' olarak ayrılmıştır. Sultanın kulları başka bir deyimle devletin adamları, atanması, azli, katli, mallarının müsaderesi bakımından bütünüyle yönetime bağlı olanlardır. Bu katmanın velileri yahut patronları, yönetimdir.

Bunun yanında alimlere, ana babaya itaat İslam dininin öğretileri arasında yer almaktadır. Osmanlılarda, insan Allah'ın değil, padişah'ın kuluydu. Onun için Padişahlar halkına "kullarım" diyordu. Türkler'in kurduğu İran Safevî Devleti'nde kul kelimesi mensubiyet ifade eden "şah kulu, Tahmasb kulu, Ali kulu, imam kulu" şekillerinde lakap olarak da yaygınlık kazanmıştır. Dolayısıyla kul kavramı aidiyetle eşdeğerken, eli eteği öpülen lider zillullah sıfatını taşıması yani Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olması anlayışından hareketle saygı gösterilmesi gereken bir konumu temsil etmekteydi.

Nitekim günümüz şartlarıyla değerlendirildiğinde El öpme ritüelinde esasen yaş faktörü etkin olduğu gibi diğer bir uygulama da saygı, kabullenme ve sevginin tezahürü söz konusudur. Bu husus örfi yani dolayısıyla Osmanlı'da yadsınmadan uygulanabilmiştir. Gerek kul anlayışı ve gerekse el-etek öpme hükümdarı, tanrısal bir güç olarak yorumlamakla eşdeğer olmamalıdır. Buradaki gaye padişahın lider vasfının tanındığını ve ona yapılan temennanın bir itaat göstergesi olduğu şeklinde yorumlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- BALTAŞ, Acar.(1994), *Beden Dili, Remzi*: İstanbul.
- BAYKAL, Ebru.(2008), *Osmanlılarda Törenler*, (Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- BOZYAK, Enise Büşra Yılmaz.(2018) *Teşrifât Defteri* (BOA, Mad, Nr. 1332) *İnceleme-Çeviri*yazı İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- ÇALIŞKAN, Filiz.(1989) *Osmanlı Devletinde Teşrifat Klemi ve Teşrifatçılık* (yüksek lisans tezi), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul
- ÇALIŞKAN, Filiz.(1997) *Tanzimat Dönemi ve Sonrasında Osmanlı Teşrifat Müessesesi* (doktora tezi), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- ÇELEBİ, Katip,(1980) *Mizanü'l-Hakk Fi İhtiyari'l-Ahakk*, Kervan: İstanbul.
- Esad Efendi, (1979)*Osmanlılarda Töre ve Törenler*, Tercüman: İstanbul.
- GÜVENÇ, Bozkurt.(2003)*İnsan ve Kültür*, Remzi: İstanbul.
- KARACA, Filiz, (2011),*Teşrifat*, TDV, c.41, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul:570-572.
- KARATEKE, Hakan T. (2004)*Padışahım Çok Yaşa: Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merasimler*: İstanbul.
- KILIÇ, Dündar Ali.(2004) *İmparatorluk Seremonisi*, Tarih Düşünce:İstanbul.
- Müneccimbaşı Ahmet Dede,(1980) *Müneccimbaşı Tarihi*, Kervan: İstanbul 1980.
- ÖNAL, Ahmet.(2015),*Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri, Antikçağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, III, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul.
- ÖZ,Mehmet (2015),*Kanun-ı Kadimin Peşinde Osmanlı'da "Çözülme" ve Geleneği Yorumcuları*,Dergah:İstanbul.
- Seyyid Lokman, *Zübdetü't-Tevarih*, TSMK Nüshası, nr. H. 1321,v.101a-105b.
- ŞAHİN, H. Hümeyra.(2001)(*Babıali'de Uygulanan Teşrifat* (1703-1839), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- TARIM, Zeynep Ertuğ,(1999) "Osmanlı Devleti'nde Resmî Törenler ve Birkaç Örnek", *Osmanlı, Yeni Türkiye*: Ankara, c. 9: 133-142.